

Válságtudat: igény a minőségre és versenyképességre

a) A válság mibenléte

Forrásaink közül Márton Áron és Németh László reflektáltak arra, hogy a XIX. századra a dolgok végső alapját megkérdőjelező bölcselet eljutott oda, hogy a dolgok mögött közös szellemet meglátó metafizikát számúzva, a szaktudományok lettek uralkodóvá a szellem fölött. Az ismeretek kizárólagos tárgyává az érzéki tapasztalatot téve, a szakembert avatták mindenhatóvá – aki viszont a szakján túl mást nem ismerhetett. A pozitívista „filozófia” ideje ez, ahol a szakember „nem egy közös műveltség nyelvén szól a tényekhez, hanem minden tényhez a maga külön nyelvéen. ... (A tudományt...; V. L.) Ők hasítják ki a szellem közös határából és ők kerítik el.”¹ Németh László diagnózisa szerint tehát az ismeret kiszakad az egykoron volt eredendő tudás összefüggéseiből, a szakember átéli saját vélt mindenhatóságát – neki a saját szakján túliak mind dilettánsok – viszont a szakok újabb szakokat szülnék, az újabb szakok is saját nagyságukat élik át. „Azonban épp ez a nagyság vált a tudomány végzetévé is. ... Nemcsak a laikusok számúzetnek mindörökre az ismeret földjéről, de a tudósok maguk is laikusok a harmadik szomszédban. A szellemre ráfekszik az ismeretlen ismeretek végtelensége. ... A tudomány azt sínyli, hogy kiűzte magából a szellemet, a szellem embere viszont elvesztette a biztonságát, nem tájékozódhat többé kora kultúrájában. Az általános műveltség bombaszt, melynek nincs értelme: vagy elérhetetlenül sokat jelent, vagy szánsalmasan keveset.”² A népi gondolat szellemtörténeti gyökereihez hozzátartozik az elszakbarbárosodó világ: a nép kétharmadának nyomoráért a gyarmati sorsunk mellett a szaktudományként jelentkező gazdaságtudomány is felelős, amely a pénz mögött nem látja az embert, és ami még rosszabb: nem is kíváncsi rá. Ez természetesen a harmadik világ helyzetére is igaz, amit említhetünk azért is, mert Márton Áron és Németh László egyaránt kifejezték közös felelősségünket, melyet a távoli népek sorsáért éreznünk kell.

Ahogy Németh László a válság szellemtörténeti alapjait fogalmazza meg, úgy Márton Áron az erkölcsi hátteret világítja meg. Márton Áron az első világháborúban katona volt, háromszor sebesült golyótól, a háború végére pedig hadnagyi rendfokozatot elérve, más emberekért is felelős volt. Az erőszakmentesség apostolává válva

tudta, hogy mit beszél. „Az emberi szenvedélyek és gépek minapi gigászi küzdelmében véres *ca-fatokká szakadoztak* mind az élet velejétől, mind a társadalom szerkezetétől szánt elméletek. S az irtóztos próbatétel alatt végképp csődöt mondott a nevelés nagyképű iránya is, mely bölcseletében romlatlan emberi természetről, a tudomány látható eredményeitől megkísértve pedig az ember mindenhatóságáról ábrándozott. A pokoli torna idején olyan vad ösztönök ragadták meg az embert, és a tudás az ösztönöktől elragadott ember kezében olyan gonosz eszköznek bizonyult, és a kettő – a szédületes tudás és a féktelen ösztön – együtt olyan poklokra hurcolta keresztül az istennélevésről képzelődő földi férget, hogy akarva nem akarva be kellett látnia, hogy romlatlan emberi természet nincs, s következésképp **a tudás megmérhetetlen ereje csak a megnevelt, a nyers ösztönöktől megszabadított ember kezébe való lehet.**”³

Márton Áron válságdiagnózisa a pedagógiai, népművelő, evangelizációs programjának is indító oka lesz. Itt érdemes megfigyelni, hogy a természettudományban, mint szaktudományban, a **merő emberi tudásban** leragadt szemléletet Németh Lászlóhoz hasonlóan a válság okának tartja. Ez az a szemlélet, mely a XIX. századi pozitívista-empírista tudományban az embert, azon belül is a *csak egy szakot* ismerő szakembert mindenhatóvá avatta. Szak, mint mindenhatóság? Ott kezdődik a szellemi válság, amikor az ember még ezt az ellentmondást sem ismeri fel! Márton Áron válság-fogalmára ma, a pénzügyinek, gazdaságinak mondott válságok idején is oda kell figyelni, mert 1945-ben, Kolozsváron közölte a válság mibenlétét, ami szerint az *nem gazdasági, nem politikai, nem hatalmi, hanem erkölcsi természetű*: „Új korszak van készülőben. ... S legyünk tisztában azzal is, hogy a világválságot sem hatalmi szóval, sem egyszerű rendszerváltozással nem lehet megoldani. A rend és a béke kimondottan erkölcsi feladat.”⁴ Máshol pedig az *ember legszemélyesebb válságával hozza összefüggésbe azt, amit gazdasági és politikai válságnak neveznek*: „kitűnt, hogy a válság nemcsak gazdasági és politikai, hanem **lelki válság** is; tehát a bajokat és azok orvoslását nemcsak a külső körülményekben kell keresni, hanem a körülmények alanyában – a most valóban szenvedő alanyban – az emberben is.”⁵ A tényt, hogy a válság okát az emberben látta, a diktatúrák elleni fellépésként is értelmezhetjük. A diktatúrák, akár a náciizmus, akár a kommunizmus ugyanis azt vallották, hogy a „környezet” a bajok oka. Azt a kérdést elfelejtették feltenni, hogy a „környezet” mitől rossz. Ezek a diktatúrák a „környezet”, a társadalmi beren-

dezkedés erőszakos megváltoztatásával, vagy egyszerű terrorral vélték a válságokat megoldani. Márton Áron az emberben látta a bajok okát, így megoldásként a gondolkodás átalakítását javasolta, azt a gyökeres emberi fordulatot, amit a bibliafordítások magyar nyelve megterészként állít elénk. Az ember gondolkodásának, a saját gondolkodásnak, és nem másénak megváltoztatása azonban a diktátoroknak nem tetszett, mert ez esetben elsősorban nekik kellett volna megváltozniuk.

b) Válasz a válságra: igény a minőségre

Németh László kora szellemi és erkölcsi válságára azzal felelt, hogy megfogalmazta a maga minőségeszményét, ami egy *forradalom*, mégpedig a *minőség forradalma*, ami nem az utcán, hanem a személyes bensőben, a saját életben zajlik le. A XX. századi kollektivitás-ideológia nem szüntette meg, inkább mélyítette az újkori, „szabadgondolkodó” individualitás által kiváltott elidegenedést. Amit Németh László a minőség forradalmának nevezett, az a perszonalitásra, a személy méltóságára és ezzel összefüggő felelősségére helyezi a hangsúlyt, ami *erkölcsileg több*, mint az egyén önmagában csak önös joga. A minőség forradalma, más megfogalmazásában a *minőségiszocializmus* egy keskeny út, ha úgy tesszük *harmadik út* a kollektivistá eltömegesedés és az individualista önzés között. *A minőség forradalma, mint minden forradalom, felszabadít, de nem indulatot és előítéletet, hanem szellemet építő, az elnyomásban lefojtott energiákat. Ez a forradalom az egyén, közöttük a vállalkozó egyén magába szállásával kezdődik. Olyan társadalmat vizionált Németh László, mely nem kollektivizál, de az egyén szabadsága nem lehet igazságtalanság forrása.* Hitler hatalomra jutása előtt néhány héttel írta a Tanu 1933 januári számában megjelent, *A minőség forradalma* című tanulmányát. Botránynak tartja, hogy „azoknak az embereknek a száma, akik a munkájuknak élnek, napról-napra fogy.” Növekszik a robotosok száma, fogy a lélek a munka háttéréből. A foglalkozások egyre kevésbé jelentenek műveltséget. „S hová jut a szenvedély, melynek nincs kapcsolata a közös élettel?” Az élet anyagi fedezete nem mellékes, hiszen éhezők milliói élnek kevés milliomos árnyékában, azonban: „Az elosztás forradalma ideig-óráig talán megnyugtató az emberiség igazságérzetét, de ha nem lép tovább, még boldogtalanabbá teszi az egyént.” A boldogsághoz kevés az anyagi boldogulás, amit az individuálkapitalizmus saját haszonélvezőinek biztosít, és kevés a kollektivistá társadalom messianisztikus ígérete a majdani egyenlőségről. A boldogulás-

hoz, a munka és az életöröm egységéhez meg kell világítani a munka szellemi alapjait is. Németh a válságot a munka világához köti: „Minden tanulás, képesítés haszontalan; a munka a szellem teljes önmegtagadását követeli. ... A minőségért forrongó ember ellensége a mai társadalom minden életformájának. ... Akinek nem érdeke, hogy remeket csináljon, rabszolga, akár a magányosok (individualisták, önmaguk hasznára tevékenykedők; V. L.), akár az állam piramisát építi.”⁶ Arra törekszik Németh László, hogy megszüntesse azt a szakadást, amit a sznobok a felmagasztalt „szellemi” és a ledegradált „fizikai” munka között okoztak. Nem végez külön szellemi tevékenységet egy hibakereső szerelő, vagy bármely más szakmunkás, mint egy irodakukac? (Vagy egy olyan történész, aki képtelen összefüggésbe állítani az általa levéltárból előrántott dokumentumot.)

Lehetnek, akik megvalósíthatatlan vízióknak minősítik Németh Lászlónak a munkát végző emberről megfogalmazott programját, amit a minőségi élet feltételének nevez. Amit azonban leír, az rokon azzal, amit a katolikus társadalmi tanítás – 1981-ben, II. János Pál pápa által – az *emberhez méltó* munkáról leír, ami szerint *a munka személyes* emberi tett. Ezért „az egész ember, a test és a lélek vesz benne részt, függetlenül attól, hogy fizikai, vagy szellemi munkát végez-e.”⁷ Ez az enciklika a Teremtéstörténethez csatlakozva állítja, hogy „az isten képmására teremtett ember munkája által részesedik a Teremtő művében”.⁸ Ahogy Németh a minőség vereségét látta abban, hogy növekszik a robotosok száma, úgy VI. Pál is leírja 1967-ben, hogy „csak az a munka nevezhető emberinek, amelyet az ember értelmi belátása alapján és szabadon végez”.⁹ Németh nem sokkal a Tanu-tanulmány után is elmélkedett a minőség forradalmáról, amiben változatlanul ott látta a munka forradalmát is: „A munkásnak nemcsak méltó bért kellene követelnie, hanem *méltó munkát. Élet és munka nem lehet két különböző dolog: lerobotolom a munkát, azután megyek élni.* A munka az élet, s jaj annak a társadalomnak, amely az emberek szenvedélyét átengedi a magánéletnek, a kis monomániáknak, az unalomnak, ahelyett, hogy a minőségmunkán át maga szervezné meg.”¹⁰ Bergson gondolkodását határozzák meg úgy, hogy *az élet filozófiája*. Bergson azt vallja, hogy a való élet a maga sokrétűségében és áramlásában sokkal tágabb kategória, hogy fogalmainkat ráerőltethetnénk, és Prohászka Ottokár is megfogalmaz hasonló gondolatot. Bergson szerint „nincsen a gondolkodásunknak kategóriája, ... mely pontosan ráilleszkednék az élet dolgaira.”¹¹ Németh is erre érez rá, hiszen a munkát két látszólag ellentétes, egymást fenye-

gető, ám egyaránt materialista ideológia is fogalmi abroncsok közé igyekszik szorítani. Az individuál-kapitalizmus mint haszonszerző eszközt a maga gazdaságtanába állítja, a marxizmus pedig a kollektivitás öncélú ideológiai fogalmává fokozza le. Németh László ebből a harapófogóból vonná ki a munka fogalmát, amikor a személyt építő örömforrást igyekszik megláttatni benne. Ehhez az embernek kell megváltoznia: „Lehet tömegmunkát csinálni, és lehet minőségi munkát. *Az embertől függ. Nem a foglalkozás gépiessége, mi magunk hajlunk gépiességre.*”¹²

Németh László a Medve utcai polgári iskolában – melynek megírta a társadalmi monográfiáját – leginkább olyan robotoló munkások gyermekeit gyógyította és oktatta egészségtanra, akik szerették volna, ha fiaik nem öröklik a proletársorsot, hanem legalább a kisegyzisztenciák felé elmozdulhatnak. A polgári iskola intézménye erre nyújtott lehetőséget. Pontosan tudta, hogy az iskola diákjainak szülei milyen munkát végeznek, és hogyan zsigereli ki őket a „kereszténymemzeti”, álkeresztény, álmagyar úri társadalom. Szociális lépésváltást sürget, a minőség szocializmusát, aminek semmi köze sem a nemzeti, sem pedig a nemzetközi szocializmushoz. „A munkást kétféleképp lehet megkárosítani, elvehetik tőle a munka értékét, s elvehetik tőle a munka örömét. Az első megkárosítás ellen a munkásság egy hatalmas mozgalomban kelt fel; a másikkal megkárosítás ellen nem támadt mozgalom.”¹³ A munka értékében való megkárosítás az anyagi kizsákmányolást jelenti, ami ellen szocialista mozgalmak léptek fel. Németh László a másik fajta megkárosítás ellen igyekezett mozgalmat szervezni. „A minőség forradalma mint a szocializmus kiegészítője, a munkához méltó bér mellé emberhez méltó munkát is követelt.”¹⁴ Az államszocializmus ideológusai arról beszéltek, hogy az ő rendszerükben „munkásosztály” emberhez méltó munkát végez. Itt ismét hivatkozok Andorka Rudolf demográfia-órájára, ami szerint két legjobb státuszú budai kerület lakóinak várható átlagos élettartama a hollandiainak felel meg, a pesti munkáskerületek lakói pedig várhatóan annyit éltek a hetvenes-nyolcvanas években, mint az átlagemberek Szíriában. Nem kell magyarázni, hogy mennyire volt emberhez méltó az a munka, melyet az államszocializmus idején a magyar fővárosi munkások végeztek. Ettől tartott Németh László már 1936-ban: „a minőségiszocializmus, a Bizánc-mentes szocializmus”,¹⁵ a Bizánc-mentes szocializmus pedig szovjetmentes, kommunistamentes szocializmust jelentett.

Az érzékeny szellemű Németh László válságot regisztrált, és felismerte, hogy strukturális válságról van szó. Nem volt lezárt szellem, ezért fel-

ismerése előhívta benne a minőség igényét, a válság tudata Némethben tehát szellemi felhajtóerőnek bizonyult. A marxisták diagnózisa önmagában nem volt rossz, amikor a munka és a tőke viszonyában látták a társadalmi feszültségek okát. Ők azonban konfliktust érezve, úgynevezett osztályharccal, erőszakkal akarták megszüntetni a feszültségeket. Az erőszak azonban erre nem alkalmas. Németh László, akinek válságtudatát a marxisták halálhangulatnak nevezték, társadalmi harmóniában, a polgárosodásban, a képzettség növekedésében, a munka és a szellem harmóniájában látta a kivezető utat. Azt vallotta, hogy a minőségi termelés (amit a kert-Magyarország is jelentett volna) felszámolja az osztályellentéteket. A polgárosodás igénye belülről vezérelt, a nép által akart reformra törekedett. „Belülről vezérelt” – érthetjük ezt úgy is, hogy a személy belső fórumáról, akarati világából vezérelt, kényszer nélküli reformról volt szó. De érthetjük úgy is, hogy ránk küldött megváltók nélkül, a nemzetben belül kezdődik a társadalmi kiegyenlítés minőségi programja. Már más hivatkozásokban is láttuk, hogy Németh számára ez a nyugati fejlődés vonalába tartozott volna, mégpedig a kiművelt emberfők autonóm közössége, igényessége és öntevékenysége által. A minőség forradalma a nyugati fejlődés irányából egynegyed évezreddel korábban kisiklatott Magyarországon a nyugati társadalom reformálása, helyreállítása lett volna.

c) Válasz a válságra: a versenyképesség igénye

Márton Áron kisebbségi, tehát szorongatott helyzetben élt. Németh Lászlóhoz hasonlóan érzékeny, mégpedig elsősorban az erkölcsi életre irányított emberként ő is felismerte a válságot, ami önála erkölcsi válsággként is megfogalmazódott. Ugyanakkor volt egy olyan válasza korának társadalmi válságára, ami Németh Lászlóval állítja párhuzamba, mert egyes megfogalmazásaiban *szintén a munka világához köti a válságot*. A kettejük közötti különbség abban áll, hogy míg Németh a minőség igényére, a munka szellemi hátterére irányította a figyelmet (és ez már nyolcvan éve nagy hangsúlyt kap az ő értékelésében), addig Márton Áron, a kisebbségi helyzetben élő gondolkodóként *a kisebbségi társadalom versenyképességében látott esélyt a továbblélésre*. Márton Áron értékelésében eddig nem kapott hangsúlyt ez az igénye (mely *minőségi váltás* nélkül szintén megvalósíthatatlan, „egy húron pendül” Németh Lászlóval), pedig a kisebbségi társadalmak életében napi szinten időszerű kell, hogy legyen ez a gondolat. Márton Áron szövegeinek analízise egyértelműen azt

mutatja, hogy nagy jelentőséget tulajdonított a versenyképességnek, e gondolata, mely *ma is időszerű, nem hanyagolható el.*

Volt már szó arról, hogy a népművelő Márton Áron lelkülete a közműveltséget szorgalmazó Széchenyiével rokon. Itt állítsuk párhuzamba őket azért is, mert mindkettejük hazaszeretete távont állt attól a nemzeti kritikátlanságtól, amit egy bizonyos hamis, álmagyar patriotizmus máig képvisel. Nem szépítették, nem kozmetikázták azt a képet, amit a magyar nép, a magyar nemzet mutat. Széchenyi bejárta Európát, sok helyen nyíltt lehetősége az összehasonlításra, és arra a következtetésre jutott, hogy *a magyarság elmaradott állapotban van.* „Hogy a magyar, vagyis jobban mondva a magyarság elérheti-é a németiséget – és el is hagyja-é, ez kétséges ... Ha Sopronból Bécsbe utazom, az ausztriai rész jobban tetszik, ugyanígy, ha Pestről megyek Bécsbe ... Midőn Sárospatakon át Lengyelországba mentem – Duklán által – kiváltképp feltűnt nekem Lengyelország kultúrája – összevetvén a mi barbárságunkkal. Ugyanezt éreztem, midőn Nagyváradról Fekete Tón által Erdélybe utaztam. Két évvel ezelőtt Horvátországban kivált a Sziszekről (Sziszek, horvátul Sisak: Száva parti horvát kisváros Zágrábtól délkeletre; V. L.) Zágráb felé vivő út búvölt el – és ugyancsak megjedtem a poros, hamuszürke, rendezetlen öreg pátria láttán, midőn Zákánynál tulajdon birtokaimon ismét földjére léptem.”¹⁶ Széchenyi nem szépít, *nem magyarkodik*, bármelyik égtáj felé hagyja el az ország határait (Erdély akkor a Habsburgok által el volt szakítva), elmaradottságunkat látja. Válságot regisztrál ő is, ami őbenne is felhajtóerővé lesz: „minden jobb lelkű ember bizonyos vágyást hordoz szívében – ha bár sejtetlen is – magán, felebarátin s mindenben, ami őt környezi, szüntelen javítani.”¹⁷ Íme a reform igénye, ösztönzés a változtatásra, a legnagyobb magyar fogalmazásában.

Márton Áron is gőzök nélkül nézte a magyarságot, látta elmaradott állapotunkat, ami versenyképességünk akadálya volt. „*Népünk elmaradottsága megszégyenítő.* Iparban, kereskedelemben nem bírja el a nyugati versenyt. Gazdasági szervezettsége nincs, ... A földművelésben pedig nem jutott sokkal tovább a faeke kicserélésénél. ... Az öntudatos népi magatartást pedig hazudjuk, ha állítjuk.”¹⁸ Mindezekért pedig: „*A hangos magyarkodás már nem tud megtéveszteni.*”¹⁹ Ahogy Széchenyi európai összevetésben, még a szomszéd népekhez hasonlítva is látta a dicsekvésre egyáltalán nem méltó helyzetünket, úgy Márton Áron az etnikailag tagolt, belső erdélyi társadalomban fogalmazta meg azt a válsághelyzetet, ami mellett nem állhattuk a versenyt, amiben – miként a legnagyobb magyar számára,

úgy Márton Áron értékítéletében is – a nyugati verseny volt a mérték, a felhajtóerő.

Az Erdélyi Iskola alapításának az volt a célja, hogy a népben élő belső, közösséget építő, természetes energiák felszabadítására a papok és a világi hívők közül is apostolokat képezzen. Nem mellékes a gazdasági program, de az szellem nélkül önmagában hatástalan. Ennek szellemi előfeltétele az egységes népi gondolkodás és népakarat. „Ez azonban még hiányzik.”²⁰ A felnőttekre is kiterjedő iskolán kívüli népművelésnek az volt a célja, hogy ez a közös erő létrejöjjön. Márton Áron a népközösséget értékrendi összefüggésbe állította: „Minden nép annyit ér, amennyi **értéket saját magából** ki tud termelni. S addig él, amíg életét a *saját erejével* tudja táplálni.”²¹ Árfolyamunk a saját belső erőnkől, saját értékeinktől függ. Ez életképességünk mértéke is, mert csak önmagunkra számíthatunk. „Isten segítségével és két marokra fogott akaratunkon kívül más erők nem állnak rendelkezésünkre.”²² Egyértelművé teszi, hogy létünkért versenyt kell vívnunk, és versenyképességünk tőlünk függ, másoktól segítséget nem kaphatunk. Az Erdélyi Iskolát egy felismerés lökte életbe, ami szerint a „reánk kényszerített harcban egyszer úgysis felbukunk, ha csak sopánkodunk, ... ha életünk mélyeiből a megújító források erőt föl nem fakasztjuk.”²³

Az erdélyi magyarság Trianon után nem csak a természetes nemzeti közösségéből lett kiszakítva, de állásvesztések és kitelepülések miatt értelmiségének jelentős részét is elveszítette. A harmincas évekre felnőtt az a nemzedék, mely számára már csak gyermekkori emlék maradt, hogy magyarként a magyar államisághoz tartozhat. „Az élhető, régi utak nagy része bezárult és a többi bejáratnál is nap-nap után zuhannak le az irgalmatlan sorompók. Fiainknak eddig nem járt, a bőséges időkben talán le is nézett foglalkozásokhoz kellett átcsapniuk. ... Az így magára maradt ember pedig csak akkor indul a győzelem reményével, *ha egészen kiváló abban, amit foglalkozásául választott.*”²⁴ A magas képesítettség és az abból (is) fakadó megbízhatóság alapvető igénnyé lesz a kisebbségi társadalomban. A „korszellem vastag önzése” ugyan a „faji és vallási elzárkózás elvét igyekszik alkalmazni, de *a képesítettségnek és megbízhatóságnak ennek ellenére megingathatatlan árfolyama van az emberi szolgáltatások piacán.*”²⁵ Nyilvánvaló, hogy itt első körben munkaerőpiaci és vállalkozói versenyképességről van szó. De nem Márton Áronról lenne szó, ha a megfogalmazott igény megállna ennyinél. Kisebbségi ember a szakmai kiválóságán túl csak népével közösségben érvényesülhet, így a versenyhelyzetre is megfogalmazza az egyén és közösség harmóniáját képviselő perszonalista gon-

dolatot: „hivatásában akarjon a legkiválóbb lenni, s *ugyanakkor* ne felejtse, hogy kötelessége a nemzet érdekeiért is becsülettel dolgozni.”²⁶ Más-
kor is megfogalmazza ezt: „A tehetség egymagá-
ban nem elég; ... párosulnia kell jellemmel, mun-
kakészséggel, a hivatás szeretetével és eleven kö-
zösségi tudattal.”²⁷ Az angol iskolarendszert pél-
dává állítva, kettős követelményt fogalmaz meg
Márton Áron a kisebbségi ember, a felnövekvő
ifjú számára: *szakmai kiválóság és önzetlen jel-
lem* szükséges a túléléshez.

A verseny kényszerének és a minőség igényé-
nek kisebbségi helyzetben megvan a maga össze-
függése: „Egy nép többségi helyzetben elbírja a
bizonyítványokkal és diplomákkal ellátott közép-
szerűek nagyobb tömegét is. ... Kisebbségi sors-
ban azonban a közepszerűek rázabadtítása a ve-
zető helyekre nemzeti veszedelmet jelent. *A mi
fiainknak minden pályán és foglalkozásban ke-
mény versenyt kell megállniuk, az előnyökbe
beleszületettek és kiváltságoltak nagy tömegével
kell fölvenniük a harcot, hogy a maguk számára
a helyet kiverkedjék és megtartsák; ezen kívül:
mindenkinek, akinek végzettsége van, közösségi
munkát is kell vállalnia, kisebb vagy nagyobb
körben, politikai, társadalmi, gazdasági, népjólé-
ti, vagy egyházi téren vezetőnek kell lennie.
Mind a két igény tehát egyaránt azt sürgeti, hogy
felkutassuk, kiválasszuk és tervszerű gondozásba
vegyük, akikben a legtöbb tehetség mutatko-
zik.”²⁸ Itt már felveti a kisebbségi iskolarend-
szer, vagy az iskolán kívüli *tehetséggondozás*
felelősségét, de kódexet, útmutatót is javasol a
rendelkezésre álló egyházi iskolarendszer szá-
mára: „A mi helyzetünkben pedig, amikor az
egyesnek is, és népünk összességének is létéért
kell harcolnia, egyenesen parancsoló szükség,
elutasíthatatlan kötelesség, hogy ... a végrehajtás
alkalmas módozatait is megkeressük és a kódex-
et, amely *'a kisebbségi életformára való neve-
lés'* pontos utasításait tartalmazza, végre nevelő-
ink kezébe adjuk.”²⁹*

Ahol az ideológiák megelőzik a nemzet érde-
két, ahol nincs egy bizonyos közös nemzeti mini-
mum, melyben a pártok egyetértenek, ott a párt-
politika felaprítja a nemzetet. Magyarországon
tudni kell, hogy ez a nagy, többségi társadalmat,
az anyaországi társadalmat is veszélyezteti, mert
más nemzetek a belső ellentéteiket félretéve ké-
pesek összezárni saját érdekükben. A nemzetek
között is verseny zajlik, Márton Áron fiatal korá-
ban pedig eszmék, ideológiák is mérköztek egy-
mással annak érdekében, hogy önmaguk mögé
állítsák a társadalmat. Az ideológiai harc első-
sorban a fiatalságért folyt, mert akié az ifjúság,
azé a jövő. „Eszmei áramlatok párviadala tombol
az élet minden síkján. S a nagy küzdelem célja az
életnek, és elsősorban az életet hordozó jövő

nemzedéknek a meghódítása.”³⁰ Megindokolja
azt, hogy a nevelésnek értékeltvi alapon kell tör-
ténnie, különben ordas ideológiák versenyének
lesz áldozatává a kisebbségi helyzetben élő fia-
talság. Márton Áron, aki felelősséget érzett a fel-
növekvő ifjúságért, és a generációs vitákban a
„lázas nemzedék” mellé állt, tudta, hogy nem
reménytelen a helyzet. Ismerte a fiatalságot,
melynek gondolkodását ő is formálta. Tudta,
hogy a fiatalság elégedetlen azzal a káosszal,
amit az előző nemzedék által képviselt és a szel-
lemi alapokat tagadó pozitívizmus okozott, tud-
ta, hogy a fiatalság éhezik a metafizikai alapra.
„Az egyetemes világcsőd földindulásos napjai, a
társadalom eresztékeinek végzetes lazulása, az
összehulló rendszerek életet temető romhalmaza
az ifjúság lelkében felverték az extatikus hitet,
hogy *az élet nem múlhat el így.*”³¹ Azt fogalmaz-
ta meg Márton Áron, hogy egy nép versenyké-
pesége nem nélkülözheti a szellemi metafizikai
alapokat.

Jegyzetek

¹ Németh László: Új enciklopédia. (1931) In. Németh László: Európai utas. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973., 512. old.

² Uo., 513. old.

³ Márton Áron: Iskola kitárt ajtókkal. Erdélyi Iskola, 1935/36. évf. 1–2. sz. In. Ozsváth i. m., 123. old.

⁴ Márton Áron beszéde Krisztus Király ünnepén, Kolozsvár, 1945. október 28. Az Erdélyi Katolikus Akció Füzetek 1. Tipografia Sabin Solomon – Alba Iulia (Gyulafehérvár) In. Márton Áron a lelkiismeret apos-
tola. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Virt László. Ecclesia, Budapest, 1988., 145. old.

⁵ Márton Áron: A hitvallásos iskola feladata. Erdélyi Iskola, 1937/38. évf. 3–4. sz. In. Ozsváth i. m. 173. old.

⁶ Németh László: A minőség forradalma. Tanu, 1933. január, 139. old.

⁷ II. János Pál pápa Laborem exercens kezdetű enciklikája, 406. pont. 1981. In. Az Egyház társadalmi taní-
tása. Dokumentumok. Szerkesztette: Tomka Miklós és Goják János. Szent István Társulat, Budapest, é. n., 406. old.

⁸ Uo., 111. pont, 407. old.

⁹ VI. Pál pápa Populorum progressio kezdetű encikli-
kája, 28. pont. 1967. In. uo., 289. old.

¹⁰ Németh László: Egy iskolaorvos naplójából. 1933. április. In. Németh László: A kísérletező ember. Mag-
vető, Budapest, 1963., 21. old.

¹¹ Bergson, Henri: Teremtő fejlődés. Magyar Tudomá-
nyos Akadémia, Budapest, 1930., 2. old.

¹² Németh László: Egy iskolaorvos naplójából, 1933. április. In. uo., 22. old.

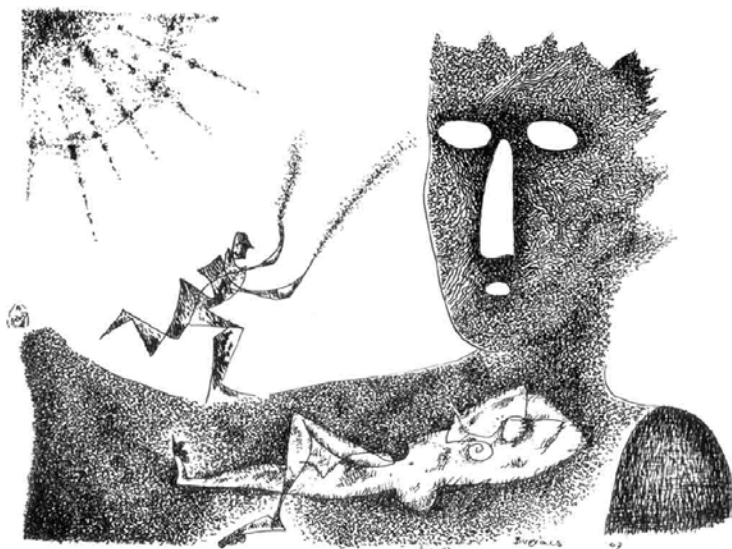
¹³ Németh László: A Medve utcai polgári. Magyar Élet
Kiadása, Budapest, 1943., 7. old.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Németh László: Nyugat és Bizánc (1936). In. Né-
meth László: Életmű szilánkokban, I., 459. old.

- ¹⁶ Széchenyi István: Napló. Gondolat Kiadó, 1978., 647. old.
- ¹⁷ Széchenyi István: Hitel. Előszó, IX. oldal. Pest, 1830.
- ¹⁸ Márton Áron: Iskola kitárt ajtókkal. Erdélyi Iskola, 1935/36. évf. 1–2. sz. In. Ozsváth i. m., 124. old.
- ¹⁹ Márton Áron: Az elnémult harangok üzenete. Erdélyi Iskola, 1935/36. évf. 3–4. sz. In. uo., 129. old.
- ²⁰ Márton Áron: A kiszélesített iskola. Erdélyi Iskola, 1933/34. évf. 1–2. sz. In. uo., 84. old.
- ²¹ Uo., 86. old.
- ²² Uo.
- ²³ Márton Áron: Ugartörés előtt. Erdélyi Iskola, 1934/35. évf. 1–2. sz. In. uo., 106. old.
- ²⁴ Márton Áron: Az eszmény nyomán. Erdélyi Iskola, 1935/36. évf. 5–6. sz. In. uo., 134. old.
- ²⁵ Uo.
- ²⁶ Uo.
- ²⁷ Márton Áron: Templom és iskola. Erdélyi Iskola, 1939/40. évf. 3–4. sz. In. uo. 254. old.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ Márton Áron: A hitvallásos iskola feladata. Erdélyi Iskola, 1937/38. évf. 3–4. sz. In. uo., ¹⁷³ old.
- ³⁰ Márton Áron: Világnézet és nevelés. Erdélyi Iskola, 1933/34. évf. 5–6. sz. In. uo., 101. old.
- ³¹ Uo. 102. old.

Részlet a szerzőnek a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában megjelenő, *Magyar nevelés. Adalék a huszadik századi magyar szellemtörténet egy fejezetéhez* című könyvéből, amelynek négy „tartóoszlopa” Karácsony Sándor, Kodály Zoltán, Márton Áron és Németh László.

Bugyács Sándor rajza

Wernke Bernát

ecsetje hangjára

(A. Bak Péter úrnak)

március idusán, felejtse e
világ tengernyi

jajszavát... hisz
ide várt Kadocsánk, Nellink és
Boriszkánk, s Te kopogtattál
a Szalon bejáratán... bizonyosan
hallva, e terem szüntelen
ritmusát –
hol képek számára, a sok derék
fal, mindig tárt, s odafeszítik
rá, alkotóik csillogását... a sok
derék művészt, ecsetje
hangjára is, buzdítván... le-
hajlásokat hallani sem

akarván, az
ideforrott remekeket, miket a
publikum, majd sétálva
csodál meg... s gyenge redő,
lép ébredőn, szemüket erősítőn –
testet, szívet ölelve, valamit
mindig súgva, füleikbe... és
előkerült lehetőségeik tetején,
emelkedik, a sok örködve
bámuló szenvedély... mit
alkotójuk, látómezejéről
dobott, erre, e sok
végigterülésbe... s most
menthetetlenbe pereg, arcára a
szemlélőknek, s ide teremődésük
akár fali mécses, szórja a fényt
rendíthetetlenbe, március
idusának reményén... mi
akkor, 48-ban, Pesten – lebegésébe
szövődött mindenfele, egyszerre
szállingózva, odaadóba, mindent
tüsténtbe, a jövőbe szólítva... s ma
itt, mi mindannyian, Péter

hengerületében
érezzük egyszerre magunkat... csobbanó
áldását a mai napnak, fakulatlan
rábátorodásával arcunkra... mikor
március idusán, felejtetjük e
világ tengernyi

jajszavát...